

כב ע"א

[א] גמ' סלע של - תא"מ.

אור אליהו

אמנם בש"ס של רבינו היו **תיבות אלו** של "סלע של" - מחוקות⁴⁶, וכך צריך לומר: "מתיב רב אויא: מעשר שני, אין שוקלין כנגדו דנרי זהב, ואפילו לחלל עליו מעשר שני אחר". ולפי גירסא זו, רק פירות מעשר שני אסור לשקול כנגדם, אבל מטבע שחילל עליו פירות מעשר שני מותר לשקול כנגדו⁴⁷. ועיין הערה⁴⁸.

להתענות בהן, ולפיכך תיבות "ודלא להתענות בהון" הן מיותרות⁴⁴.

[א] בגמ': "מתיב רב אויא: **סלע של** מעשר שני, אין שוקלין כנגדו דנרי זהב, ואפילו לחלל עליו מעשר שני אחר" כו'. כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ומבואר לגירסא זו, שאפילו מטבע של סלע שחילל עליו פירות מעשר שני אסור לשקול כנגדו⁴⁵.

46. וכן היא הגירסא במשנה (מעשר שני א, א): "מעשר שני אין מוכרין אותו, ואין ממשכנין אותו, ואין מחליפין אותו, ולא שוקלין כנגדו". וכן הוא בתוספתא (מעשר שני א, א). וכן היא הגירסא בגמ' בכתב יד פרידברג. וכן נראה שגרס הר"ש (מעשר שני א, א): "וטעמא משום בזוי מצוה כדמוכח בפרק במה מדליקין (דף כב ב) דאמרינן התם מעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב, ואפילו לחלל עליהן מעשר שני, שמא לא יכוין משקלותיו ומפיק להו לחולין" (אמנם מבואר שם בדבריו שגם סלע של מעשר שני אין לשקול כנגדו מעות של חולין). וכן נראה שגרס הרשב"א (כא ע"ב): "ועוד ליקשו עליהו מהא דתניא לקמן, מעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב". וכן הוא במאירי, לחם משנה ומהר"י קורקוס (עיין הערה הבאה).

והרש"ש כתב שמרש"י מבואר שלא גרס "סלע של", ונראה שדייק ממה שכתב רש"י: "דינרין שחילל עליהם מעשר שני" ע"ש, ומכל מקום פירש שהכוונה **למטבע** של מעשר שני ולא פירות מעשר שני עצמם.

47. כך מבואר במאירי: "וטעם האיסור, משום גזירה שמא יכוין ממנו משקולת, כלומר, אחר שהתחיל לשקול בהן יצניעם לצורך משקולת כשיצטרך לו לשקול פעם אחרת, אחר שמצאם מכוונים למשקל הצריך לו, ויתחסרו הפירות, וכששוקל בהם פעם אחרת נמצא מוציא מעשר לחולין בפחות מדמיו". ומבואר שדוקא פירות

בהון". ואף על פי כן אסור גם בתענית מק"ו (רמב"ם מגילה ב, יג). וכן אמרו (ילקוט שמעוני אסתר תתנו) לגבי החג שהיה בעבר בחודש ניסן: "ענה מרדכי ואמר לאסתר, איני יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה, מר"ח ניסן ועד יומין י"ח **דלא למספד בהון**, ואת אמרת גזור **תענית** בי"ד ובט"ו ובי"ו שקרב עומר התנופה". ומבואר שחג זה היה אסור גם בתענית, אף על פי שנזכר בו רק איסור הספד.

44. וכן כתב בדקדוקי סופרים (אות מ): "ובאמת הוא מיותר". וכן כתוב בתוספות חדשים (על מסכת תענית שם): "ובגמ' קתני גם דלא להתענאה, ואין מן הצורך, דקל וחומר דלא להתענאה מדלא למספד, ודלא כרבינו אפרים, עיין מה שכתבתי בריש מסכתן". וכן קצת משמע ברוקח (רכה) שגרס כן בגמ', אלא שהשמיט תיבות אלו, כשהביא את הגמ' להלכה: "ת"ר בכ"ה בכסליו יומין דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון וכו' כשנכנסו יונים". ואכן לא גרסו תיבות "ודלא להתענות בהון" בכתבי היד: פרידברג, מינכן 95 וקטע גניזה קמברידג' (T-S AS 94.352). 45. וכן מבואר ברש"י (כב ע"ב): "מעשר שני - דינרין שחילל עליהם מעשר שני, אין שוקלין כנגדו דינרין של חולין, לראות שיהיו שלימים". ובטעם האיסור כתב רש"י: "לא יכוין משקלותיו - שמא לא ימצאם טובים, או ימצאם יתירים, ויחוס עליהן ולא יחלל המעשר עליהן, ונמצא שביזה המעשר שלא לצורך. ומפיק להו לחולין - כלומר: יניחם בחוליהן כמו שהן".

כג ע"ב

[א-ב] 49 גמ' דמוקיר רבנן - צ"ל דרחיל מרבנן. שם דרחיל מרבנן - צ"ל דמוקיר רבנן.

אור אליהו

לומר: "דרחיל מרבנן" הווי ליה חתנוותא רבנן, דמוקיר רבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן, ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן". ובטעם הדבר כתבו תלמידי רבינו, שהוא על פי הנסתר, ועיין הערה 51.

גם בערוך השלחן העתיד (ורעים קכג, י) פירש שכוונת הרמב"ם ששוקל הפירות, אך הוא פירש שהחשש הוא: "שמא אין המשקל של הפירות מכוון, שבאמת יש בהם פחות מליטרא, וכשישקול זהוב כנגדן, יהיה גם בהזהב פחות מליטרא, והוא יחלל עליהם מעשר שני אחר לפי חשבון ליטרא זהב, ונמצא שיוצא מעשר שני לחולין פחות משוויו".

48. אמנם יתכן שרבינו סובר, שאסור לשקול גם כנגד מטבע שחיללו עליו מעשר שני, אלא שמחק תיבות "סלע של" על פי הגירסא במשנה, בתוספתא ובראשונים כנ"ל, וכמו הר"ש, שלא גרס במשנה את התיבות "סלע של", ואף על פי כן נראה מדבריו שסובר, שאסור לשקול גם כנגד מטבע של מעשר שני, וצ"ע.

49. בש"ס ווילנא מופיעות שתי הגהות אלו בנפרד, אמנם לצורך ההבנה והכתיבה איחדנו את שתי ההגות, כיון שהן קשורות זו לזו.

50. ובביאור הגמ' לפי הגירסא שלפנינו עיין חידושי אגדות למהר"ל ועיין איה ועוד.

51. הנה על הגהות אלו של רבינו על גמ' זו, כתב תלמיד רבינו הגאון רבי ישראל משקלוב זצ"ל (בהקדמת לפירוש תקלין חרתין על מסכת שקלים): "ויש הגהות אשר כוונתו גנוזה דרך הנסתר, כמו הגהתו בפ"ב דשבת מאן דרחים כו', אשר שמענו מפיו הקדוש שהוא על דרך האמת". וכן כתב אחד מתלמידי רבינו (חידושי הלכות על מסכת שבת): "רבינו הגאון ז"ל, הריני כפרת משכבו אמר, דגירסא הנכונה היא דרחים רבנן הוי ליה בנין רבנן, ואהבתו עליהם כאב על כן. דרחיל מרבנן הו"ל

[א-ב] בגמ': "דמוקיר רבנן" הווי ליה חתנוותא רבנן דרחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן, ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ' 50. אמנם לדעת רבינו צריך

שרגילים להתחסר אסור, אבל מטבעות מעשר שני שאין רגילות שיתחסרו מותר.

וכן משמע ברמב"ם שכתב (מעשר שני ג, יט): "מעשר שני אין שוקלין כנגדו אפילו דינרי זהב, ואפילו לחלל עליהם מע"ש אחר, גזירה שמא לא יכוין ממנו משקלו ונמצאו הפירות חסרים והוא שוקל בהן מעות לחלל עליהם מעשר אחר, נמצא מוציא מעשר לחולין בפחות בדמיו". וכתב המהר"י קורקוס (ס): "ונראה שרבינו לא היה גורס סלע של מעשר שני, אלא מעשר שני, והכי איתא במ"ש ובתוספתא. ובפירות מיירי, ואף אם נאמר דגריס סלע, אפשר דגזר סלע אטו פירות כאשר מוכיח לפנינו. וחששת הפירות היא לפי שיבא לעשות מהם משקל והפירות תמיד הם הולכין וחסרין, שמתייבשים או מרקיבים או עכברים אוכלין מהם, וזה כשיכוין משקל אלו הפירות וידע שמשקלם עשר ליטרין ישקול מכאן עד חדש כנגדן מעות לחלל עליהם מעשר שני, וכן יעשה תמיד ולא ישים אל לבו שחסרו והפירות חסרין והוא שוקל תמיד כנגדן, ונמצא מעשר יוציא לחולין בפחות מדמיו, כך נראית שיטת רבינו".

וכן מבואר בלחם משנה (הנוכה ד, י): "ונראה לפי פירוש זה, שודאי סלע של מעשר שני יכול לשקול כנגדו סלע של מעשר אחר, מפני דלא שייך כאן טעמא דהוא חסר, דבפירות שייך האי טעמא שדרכן לחסר. ואם כן לפי זה ודאי לא גריס בכרייתא סלע של מעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב, אלא מעשר שני אין שוקלין כנגדו דר"ל הפירות של מעשר שני וכו'. וכן מצאתי הגירסא בגמ' דכתיבת יד".

לה ע"א

[א] גמרא אע"פ - תו"מ.

אור אליהו

מחמת גודלם, אבל כשאין להם שוליים הם טהורים גם אם היו קטנים⁵³. נמצא שלפי גירסא זו, השוליים הם סיבה לטמא את הכלי. אולם לדעת רבינו, אדרבא, השוליים הם סיבה לטהר את הכלי, שסובר רבינו, שכדי שיהיו כוורת הקש, כוורת הקנים ובור ספינה אלכסנדריה טהורים, צריך שיתקיימו בהם שלשה תנאים: א. שיהיה להם שוליים⁵⁴. ב. שיחזיקו ארבעים סאה בלח. ג. שיחזיקו כוריים ביבש. ועיין הערה⁵⁵. ומשום כך

[א] בגמרא "אמר אביי, בעי מיניה דמר בשעת מעשה, ואפילו בת תרי כורי לא שרא לי. כמאן כהאי תנא דתנן כוורת הקש, וכוורת הקנים ובור ספינה אלכסנדריה, אף על פי שיש להם שוליים, והן מחזיקות ארבעים סאה בלח, שהן כוריים ביבש - טהורים". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'⁵². והסבר הגמ' לפי גירסא זו, שאף על פי שיש להם שוליים ובדרך כלל זה סיבה לקבלת טומאה, שכן על ידי זה שם כלי עליהם, מכל מקום הם טהורים

בשם רבי שמואל חסיד זצ"ל רמז מהפס' לגבי "דדחיל מרבנן", שהוא מרומז בפס' (דברים י, כ): "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ תִדְבֹק" גו' ודרשו (קידושין נו ע"א) מתיבת "את" לרבות שצריך לירא גם מת"ח, ומתיבת "בו תדבק" דרשו (כתובות קיא ע"ב) שכל המשיא בתו לת"ח מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה.

52. וכן היא הגירסא בעירובין (יד ע"ב).
53. וכן מבואר בריטב"א (עירובין סג): "אף על פי שיש להם שוליים - פירוש, שאם אין להם שוליים אפילו הם קטנים הרבה אין תורת כלי עליהם". וכעין זה כתב במלאכת שלמה (כלים טו, א) עיין שם.
54. כלומר: "שוליים רחבים לישב עליהם בלי סמיכה אחרת" (לשון תפארת ישראל אהלות ח יכין ט).
55. כך מבואר ברמב"ם (כלים ג, א): "וכל כלי עץ שהוא סתם, אם היו לו שוליים לישב עליהם על הקרקע, כדי שלא יהא נוח להתגלגל, והיה מחזיק ארבעים סאה בלח שהן כוריים ביבש - אינו מקבל טומאה כלל, לא מן התורה ולא מדברי סופרים, מפני שחזקתו שעשוי לנחת". וכן כתוב באליהו רבה באהלות (ח, א) שעל מה ששינונו שם: "אלו מביאים וחוצצים: השידה והתיבה והמגדל, כוורת הקש, כוורת הקנים ובור ספינה אלכסנדריה שיש להן שוליים, והן מחזיקים ארבעים סאה בלח, שהם

חתנוותא רבנן, לפי שהם יראים מחותנם. דמוקיר רבנן איהו גופא הוה צורבא מדרבנן. ומלבד זה היה ליה טעמים על פי הנסתר ולא רצה לגלות וק"ל".

בחידושי מהרצ"א התייחס להגהה זו של רבינו וכתב להסבירה על דרך הקבלה: "בהגהות החדשות שינו הגירסא, דדחיל מרבנן הוה ליה חתנוותא רבנן, דמוקיר רבנן הוה גופיה וכו', ולא ידעתי הסיבה שהביאתו להגיה כך. ואפשר דעתו על פי הקבלה: אהבה ימין בחינת דכר, על כן מאן דרחים הוה ליה בנים זכרים תלמידי חכמים. יראה שמאל בחינת נוקבא, על כן דדחיל הוה ליה חתנוותא רבנן ולא בנים רק חתנים לוקחי בנותיו. כבוד הוא בחינת תפארת עיקרא דגופא, על כן מאן דמוקיר רבנן איהו גופיה וכו' ע"ש.

ואולי אפשר להוסיף, שמצאנו כעין זה גם במשנה באבות (ד, ה): "רבי יוסי אומר, כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות", והיינו שעל ידי שמכבד את התורה, היינו הת"ח (כמ"ש הרע"ב בפירוש השני, ועיין קידושין לג ע"ב שמצאנו שהת"ח נקראו תורה: "כלום תורה עומדת מפני לומדיה"), גופו מכובד על הבריות, כלומר, שנעשה הוא עצמו ת"ח ויכבדו אותו.

ובספר הוראות והנהגות (שאחר ספר מעשה רב) הביא